

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

УДК 159.95:130.2:304.3

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2026.2.5>

Арсентьєва Галина Олександрівна

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри філософії

Національного університету «Запорізька політехніка»

вул. Університетська, 64, Запоріжжя, Україна

orcid.org/0000-0001-5444-4414

ПОНЯТТЯ «МЕНТАЛЬНІСТЬ» У СУЧАСНОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Актуальність проблеми. Дослідження зумовлене тривалою традицією синонімічного використання термінів «ментальність» та «менталітет» у гуманітарному знанні. На сучасному етапі така термінологічна нерозрізненість стає дедалі суперечливішою, що створює перешкоди для глибокого аналізу механізмів суспільного розвитку. Вивчення ментальності в соціально-філософському контексті є критично важливим для розуміння природи сучасних конфліктів та пошуку шляхів гармонізації суспільних відносин.

Мета дослідження Враховуючи трансформацію дискурсу ментальності від ХХ до ХХІ століття, поглибити змістовний аналіз категорії «ментальність» у сучасному соціально-філософському дискурсі та запровадити чітке термінологічне розмежування між поняттями «ментальність» та «менталітет».

Методи дослідження. У роботі застосовано методи порівняльного аналізу для зіставлення філософських підходів до визначення ключових категорій, системний підхід для опису структури ментальності, а також історико-філософську реконструкцію процесу становлення категоріального апарату.

Результати дослідження. Авторкою обґрунтовано, що ментальність є мисленнєво-чуттєвим інструментарієм осмислення реальності, властивим особистості або соціальній групі. Вона визначена як динамічна синкретична цілісність, де ціннісні орієнтири виступають моделюючою домінантою світосприйняття. Ментальність – це така цілісність, яка за суттю своєю є синкретичним поєднанням, комплексним проявленням самодостатніх і навіть, може, і несумісних поза цією цілісністю образів мислення та поглядів, у яких життєві сенси (цінності) чи то окремої особистості, чи цілої соціальної групи становлять моделюючу домінанту їх світовідчуття, світосприйняття та світорозуміння.

Встановлено, що, на відміну від менталітету, ментальність є більш адаптивною до змін і охоплює рухливі аспекти індивідуального та колективного досвіду, тоді як менталітет зберігає відносно сталу форму. Доведено, що ментальність постає як активний чинник трансформації суспільства, здатний як стимулювати, так і гальмувати соціальний розвиток. У межах дослідження виокремлено ключові архетипи української ментальності – екзистенційні константи, сформовані специфічними історичними, географічними та культурними умовами буття народу

Ключові слова: ментальність, менталітет, духовність, культура, самість.

Актуальність проблеми. Науковий інтерес до такого феномену, як ментальність, має сьогодні тенденцію поєднання з питаннями національної самобутності й ідентичності, що зумовлюється як відродженням націй колишнього Радянського Союзу і Східної Європи, так

і процесом «етнічного відродження» в Західній Європі в країнах, які приймають велику кількість емігрантів.

Попри значну кількість досліджень, сутнісна визначеність поняття «ментальність» залишається дискусійною, а його теорія у філософському дискурсі перебуває на стадії становлення. Актуальність роботи зумовлена необхідністю розмежування синонімічного вживання термінів «ментальність» та «менталітет», що стає дедалі суперечливішим у сучасній науці.

Сьогодні поняття ментальність є категорією багатьох гуманітарних і соціальних наук, і в кожній науці воно отримало своє специфічне тлумачення. Попри значну кількість досліджень, сутнісна визначеність поняття «ментальність» залишається дискусійною, а його теорія у філософському досі перебуває лише на стадії свого становлення. Все це зумовлює актуальність аналізу ментальності як наукового поняття.

Отже, актуальність проблеми дослідження зумовлена тривалою традицією синонімічного використання термінів «ментальність» та «менталітет» у гуманітарному знанні. На сучасному етапі така термінологічна нерозрізненість стає дедалі суперечливішою, що створює перешкоди для глибокого аналізу механізмів сталого розвитку. Вивчення ментальності в соціально-філософському контексті є критично важливим для розуміння природи сучасних конфліктів та пошуку шляхів гармонізації суспільних відносин.

Філософське дослідження ментальності вирізняється насамперед своїм рівнем граничного узагальнення та пошуком онтологічних підстав цього явища. У той час як конкретні гуманітарні науки (психологія, соціологія, історія) зосереджуються на тому, як ментальність проявляється або функціонує, філософія ставить питання про те, чим вона є у своїй першооснові. Гуманітарні науки часто вивчають окремі фрагменти ментальності. Філософія ж прагне до синтезу через рефлексію, феноменологічну редукцію, діалектику, герменевтичний аналіз і розглядає ментальність як цілісний феномен, що об'єднує раціональне та ірраціональне, індивідуальне та колективне, статичне та динамічне. Специфіка методологічної сутності філософського дослідження ментальності полягає в переході від опису зовнішніх проявів (чим займаються емпіричні науки) до виявлення внутрішніх, смислотворчих механізмів людського буття.

Філософія досліджує, як незмінні архетипи (архаїчний шар ментальності) взаємодіють із динамічними соціальними змінами. Це дозволяє зрозуміти ментальність як «рухому стійкість».

Мета та завдання. Мета: Дослідити зміст категорії «ментальність» у сучасному філософському дискурсі та здійснити її термінологічне розмежування з поняттям «менталітет». Завдання: 1. Проаналізувати становлення категорії в історії соціальної філософії. 2. Визначити механізми взаємодії індивідуальної та колективної свідомості у формуванні ментальності. 3. Окреслити ключові архетипи української ментальності. 4. Дослідити трансформацію дискурсу ментальності від ХХ до ХХІ століття. \

Методи дослідження. У роботі застосовано методи порівняльного аналізу для зіставлення філософських підходів до визначення ключових категорій, системний підхід для опису структури ментальності, а також історико-філософську реконструкцію процесу становлення категоріального апарату.

Результати дослідження. Авторкою обґрунтовано, що ментальність є мисленнєво-чуттєвим інструментарієм осмислення реальності, властивим особистості або соціальній групі. Вона визначена як динамічна синкретична цілісність, де ціннісні орієнтири виступають моделюючою домінантою світосприйняття. Натомість менталітет трактується як система стійких когнітивно-поведінкових стереотипів, притаманних етносу чи народу.

Виклад основного матеріалу. Серед вітчизняних дослідників кінця ХХ – початку ХХІ ст., було зроблено певний внесок в окреслення категоріального профілю поняття «ментальність» було представлено в роботах О. Гордійчука [1; 9], С. Кримського [2], Л. Донченко [3; 10], М. Поповича [4], В. Навроцького [5], О. Бондаренко [6], В. Буяшенко [7], О. Колісник [8] та інших. Крім того, в них розглядається феномен ментальності у різних сферах буття, особливо в економічній, освітній і правовій сферах життєдіяльності людей.

Але сутнісна визначеність поняття «ментальність» і досі залишається дискусійною, а тим часом дослідження по-різному вирішуються в межах окремих наук, напрямів та підходів у сучасній гуманітаристиці. Все це актуалізує методологічне і соціально-філософське дослідження поняття «ментальність» у філософському дискурсі.

Дійсно, сам об'єкт дослідження надзвичайно складний і стосується глибинних структур буття духовності. Однією з труднощів, перед якими постає дослідник ментальності, є відсутність, навіть серед філософів, єдності у поглядах щодо змісту даного поняття, його меж і співвідношення із рівнями буття. В науковій літературі ментальність часто трактується досить довільно, нерідко в неї включають усі структури і характеристики психіки й свідомості як на індивідуальному, так і на колективному рівнях [1]. Невизначеність категоріальної належності терміну «ментальність» обумовлена тим, що сам об'єкт дослідження надзвичайно складний у своїй невловимості, стосується глибинних структур буття духовності як окремої людини, так і людства в цілому.

Є ще і такий ускладнюючий момент категоріальної визначеності терміну «ментальність» як проблема його співвідношення із терміном «менталітет», який теж страждає тією ж самою проблемою: науковці не можуть прийти до спільного знаменника у розумінні сутності менталітету, чи є поняття «ментальність» і «менталітет» перекладом одного і того ж терміну з різних мов, чи ми маємо справу із різними явищами, чи різними рівнями одного явища. Етимологія й історія термінів «менталітет» і «ментальність» досить складна. Звертає на себе увагу той факт, що в англійській мові існує лише один термін – *mentality*, у французькій мові – *mentalite*, в німецькій – *Mentalitat*. Це породило багато протиріч і дискусій. Але поняття «ментальність» так і залишається методологічно досить невизначеним, чіткої дефініції понять «ментальність» і «менталітет» зроблено не було. Тому продовжується використання обох термінів – менталітет і ментальність, – хоча останнє вживається значно частіше.

Отже, в результаті дослідження термінологічного розмежування встановлено, що ментальність – це динамічний мисленнєво-чуттєвий інструментарій осмислення реальності, тоді як менталітет – це сталі когнітивно-поведінкові стереотипи етносу чи народу.

Тепер розглянемо різницю між дискурсами ХХ століття і ХХІ щодо ментальності є радикальною, бо ХХ ст. вважається століттям структуралістського детермінізму, ідеологій та великих наративів, а ХХІ ст. – століттям мереж, активної суб'єктності та когнітивних трансформацій. Тому потрібен перехід від статичного опису ментальності до динамічного проектування. У минулому столітті (від школи «Анналів» до радянського та постсоціалістичного дискурсів) ментальність сприймалася як щось монолітне та майже незмінне протягом століть. Фокус робився на «душі народу» як єдиному цілому.

Дискурс ментальності у ХХІ ст. розглядає поняття «ментальність» як гнучкий зв'язок між людиною та світом. Цей зв'язок починає досліджуватися когнітивним і соціальним інструментарієм. Сприяли цьому трансформаційні процеси у суспільстві, взаємопов'язані один з одним. Цифровізація, традиційні архетипи, гібридні війни тощо поєднані навіть не по принципу «клаптевої ковдри», а за принципом пряжі з різних ниток в одному клубку. Виглядає це у зміні парадигми. Якщо у ХХ ст. досліджувалися коріння і гілки логічного дерева, то у ХХІ ст. – у вигляді мережевої різми. Якщо у ХХ ст. об'єктом дослідження ментальності була даність від предків, то у ХХІ ст. тлумачиться ментальність як проект. Якщо у ХХ ст. розглядався вплив середовища географічного, кліматичного, історичного, то у ХХІ ст. розглядається вплив середовища цифровізації, глобалізації, кризи суспільства. У дискурсі ХХ ст. відбувалася консервація досвіду, а у дискурсі ХХІ ст. – адаптація та стійкість менталітету, тобто опір змінам замінюється на трансформацію змін. Якщо у ХХ столітті науковці шукали відповідь у минулому на питання «Чому ми такі?», то у ХХІ столітті (згідно з Бистрицьким, Пролєєвим, Слоттердайком) фокус змістився на технологізацію ментальності: Як медіа та цифрові платформи стають внутрішньою матеріальною частиною нашої ментальності. Робиться висновок про необхідність у сфері державотворення про перехід від очікування лідера до самоорганізації «мережевого народу».

Отже, головна відмінність дискурсу ХХІ ст. – це визнання пластичності ментальності, яка раніше вважалася пасивною спадщиною предків, а тепер розглядається як активний ресурс

сталого розвитку суспільства в перспективі майбутнього. Про це йдеться як у зарубіжних дослідженнях, так і у вітчизняних. Так, у фундаментальній роботі з соціальної онтології Дж. Р. Серля (Searle J. R.) ментальність постає як колективне визнання статусних функцій [16], дослідження П. Слотердайка (Sloterdijk P.) зосереджені на ментальності як системі психополітичних практик та антропотехнік [17], обґрунтування ментальності Г. Мерсьє (Mercier H.) та Д. Спербера (Sperber D.) йде через когнітивні механізми аргументації та соціальної взаємодії [18], а важлива для соціальної філософії праця Дж. Гайдта (Haidt J.) [19] присвячена моральній матриці як основі ментальності.

Узагальнюючий висновок вітчизняних досліджень ментальності добре представлено на засіданні круглого столу «Війна як виклик для моральних цінностей», опубліковане у першому номері журналу «Філософська думка» за 2025 рік. Воно є важливою інтелектуальною подією, де провідні українські мислителі рефлексують над трансформацією етичного поля України під час повномасштабного вторгнення [14].

Ось коротко ключові позиції основних учасників цього обговорення:

1. Анатолій Єрмоленко акцентує увагу на радикальному виклику для універсальних моральних норм (зокрема заповіді «не вбий»). Війна змушує перейти від «етики переконання» до «етики відповідальності». В умовах агресії захист життя та свободи стає вищим моральним обов'язком, ніж абстрактний пацифізм. Обґрунтовується право на супротив як моральний імператив.

2. Сергій Пролєєв відмічає кризу нормативності і розглядає війну як стан, де звичні соціальні та моральні угоди перестають діяти. Відбувається екзистенційний розрив: війна оголює те, що мораль не є гарантованою конструкцією, вона щоразу виборюється в ситуації граничного вибору. Головний виклик сьогодення зберегти людську гідність у ситуації, коли ворог свідомо її руйнує.

3. Вахтанг Кебуладзе зауважує, що ментальність в контексті феноменології досвіду війни проявляється у тому, як війна змінює наше сприйняття «Іншого». Межа між «Своїм» та «Чужим» стає радикальною, а фундаментом виживання стає моральна цінність солідарності. Мова війни, старі поняття (на кшталт «постмодерну» чи «діалогу») виявляються безсилими перед обличчям абсолютного зла.

4. Наталя Кривда звертає увагу, що моральні цінності ментальності перетворюються на активні, стають ресурсом опору, і культура під час війни - це не розвага, а активний спосіб збереження сенсів етики свободи і суб'єктності. Це є чинником прояву інтерсуб'єктності ментальності, породжує інтерсуб'єктне поле, що виникає в процесі комунікації.

5. Олег Хома розглядає інтелектуальний виклик, який війна кидає європейській філософській традиції, у тому числі, і відносно розуміння ментальності. Він підкреслює, що український досвід змушує світ переглядати концепції реальності радикального зла, безпеки та моральної відповідальності.

В результаті обговорення Круглий стіл приходять до таких висновків:

1. Про Суб'єктність України: Війна зробила українську філософію «голосом досвіду», який має право критикувати відсторонені західні теорії.

2. Про цінність Свободи: Свобода в ієрархії цінностей піднялася вище за «мир будь-якою ціною»

3. Про Етику Свідчення: Обов'язок філософа сьогодні – не просто теоретизувати, а свідчити про правду, фіксуючи злочини проти людяності на мові смислів.

4. Про Солідарність як добро: Головним етичним здобутком суспільства визнано безпрецедентний рівень горизонтальної довіри та взаємодопомоги.

Взагалі ж Матеріали Круглого столу фіксують перехід від «філософії спокою» до «філософії боротьби», де моральні цінності є не просто правилами поведінки, а інструментами виживання нації та збереження людського в людині.

Хотілося б відзначити, що особливо точка зору модератора Круглого столу А. Єрмоленко [14] перегукується з дослідженнями С. Кримського [15] присвяченими поняттю архетипів

у контексті культури та національної свідомості. Автор розглядає архетипи не лише як психологічні структури (за Юнгом), а як глибокі культурні коди, що формують колективну пам'ять в українському контексті. Кримський аналізує специфічні архетипи української культури (наприклад, архетип «дому», «землі», «софійності»), які визначають національну ментальність. Ментальності відводиться трансцендентне значення: пояснюється, як архетипи допомагають зберігати ідентичність народу протягом століть, виступаючи фундаментальними опорами буття навіть у кризові періоди історії. Точки зору А. Єрмоленко і С. Кримського доповнюють один одного: перший фокусується на актуальній етичній кризі через війну, а другий – на фундаментальних структурах духу, які допомагають народу цю кризу пережити.

Цінними для нашої теми є також спостереження і Х. Охитви щодо музичної ментальності [11], і Т. Благової щодо хореографічної ментальності [12], через які зроблена спроба визначити сутність ментальності через кореляцію цього поняття у музиці, хореографії, а заразом у будь-якому мистецтві теж.

Висновки. Підсумовуючи висновки статті, звертаємо увагу ось на що:

1. В результаті нашого дослідження встановлено також, що сучасний філософський дискурс розподіляється на три ключові напрями, кожен з яких використовує специфічний інструментарій: 1) інституційно-онтологічний напрям: досліджує ментальність як сукупність колективних інтенцій та прийнятих «правил гри», що створюють соціальні інститути (Дж. Серль, М. Гілберт); 2) когнітивно-еволюційний напрям використовує когнітивні механізми аргументації та аналіз вроджених моральних інтуїцій «моральних матриць» (Д. Спербер, Дж. Гайдт); 3) антропо-екзистенційний напрям розглядає ментальність як спосіб «вкорінення» людини у світ та простір смислів, що діє як культурний імунітет (П. Слоттердайк, Є. Бистрицький, С. Пролеєв, А. Єрмоленко, С. Кримський, О. Хома).

2. Авторка даної статті запроваджує чітке термінологічне розмежування між ментальністю та менталітетом і підкреслює, що «ментальність» – це філософська категорія зі специфічною структурою (усвідомлені та підсвідомі компоненти) і правом на окреме існування в філософському дискурсі. Ментальність – це багаторівнева, динамічна і типологічно різнорідна філософська категорія. Тому і досліджувати її потрібно як інтегративне явище, що охоплює когнітивно-емоційну структуру спільноти чи особистості, сформовану під впливом різноманітних культурних, соціальних і біологічних чинників.

3. Щодо категоріального статусу ментальності, то вона визначена як багаторівнева філософська категорія зі специфічною структурою, що включає усвідомлені та підсвідомі компоненти.

4. Аналіз зміни парадигми показує, що відбувся перехід від статичного сприйняття ментальності у ХХ ст. (як «даності від предків») до динамічного проектування у ХХІ ст. (як активного ресурсу та «проекту»). Сучасна українська ментальність трансформується від пасивності до суб'єктності, що базується на свідомому виборі («ким я вирішив бути»), особливо під час кризових подій у суспільному житті.

5. Щодо інтерсуб'єктивності ментальності, то вона постає не як сума думок індивідів, а як інтерсуб'єктне поле, що виникає в процесі комунікації.

6. Щодо раціонального і ірраціонального в ментальності, то вона базується не на логічних висновках, а на швидких інтуїціях та архетипах. Раціональні аргументи зазвичай лише «виправдовують» те, що ментальність уже обрала на дологічному рівні. Тобто фундаментом для дослідження ментальності пропонується до-раціональність та ірраціональність.

7. Дослідження показує, що українська ментальність у ХХІ ст. перебуває у фазі переходу від «виживання» (пасивної адаптації) до «суб'єктності» (активного творення власної долі). Це конфлікт між кордоцентризмом (емоційністю) та необхідністю побудови раціональних інститутів, що отримало назву проектності ментальності.

Отже, у роботі доведено, що ментальність постає як гнучкий інструмент сприйняття світу, притаманний індивіду чи групі, де смислові цінності формують основу світогляду. На противагу цьому, менталітет розглядається як сукупність стабільних шаблонів мислення та поведінки, що визначають ідентичність цілого етносу чи нації. Уточнено, що ментальність – це динамічна

цілісність почуттів і думок, що керує сприйняттям реальності через призму ціннісних домінант, а менталітет складається з усталених когнітивних і поведінкових схем, характерних для великих спільнот, ментальність – це рухливий механізм осмислення світу окремим суб'єктом чи групою на основі їхніх ідеалів, а менталітет – це стійкий «культурний код» народу, що втілюється у типових реакціях та діях.

Перспективи. Вважаємо, що матеріали статті можуть бути використані для подальших досліджень ментальності у філософському дискурсі у напрямку дослідженні синтезу архаїчного та проектного в ментальності 21 століття. Треба більш глибоко дослідити особливості горизонтального мережевого зв'язку, його суб'єкт-суб'єктну сутність. А також особливості «людини-мережі», яка зберігає локальну ідентичність (антеїзм, землеценризм), але діє, згідно вимог глобального цифрового світу як мережева міжсуб'єктність. Подальших наукових розвідок, на наш погляд, потребує також і визначення ключових архетипів української ментальності, так би мовити, екзистенціальні константи, які сформувалися через історичні, географічні, соціальні та культурні умови. Зроблені до цього раціонально-позитивістські дослідження ментальності повинні доповнюватися психоаналітичними, екзистенційно-феноменологічними, герменевтичними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордійчук О. Генеза категорії ментальності в соціально філософському дискурсі. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2019. № 23. С. 26–34. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/2078-6999-2019-23-4>
2. Кримський С. Культура розкриває внутрішню безмежність людини. *Культурологічна думка*. 2009. № 1. С. 18–26.
3. Донченко О. Концепція соціальної психіки суспільства. *Філософська і соціологічна думка*. 1994. № 1–2. С. 118–157.
4. Попович М. В. Проблеми теорії ментальності: монографія. Київ: Наукова думка, 2006. 403 с.
5. Навроцький В. Логіка соціальної взаємодії: проблеми і задачі. *Філософські обрії: наук.-теорет. часопис*. 2006. № 16. С. 101–112.
6. Бондаренко О. В. Українська економічна ментальність: соціально-філософський аналіз: дис. ... докт. філос. наук. Запоріжжя, 2007. 396 с.
7. Буяшенко В. В. Ментальність як парадигма співбуття: дис. ... канд. філос. наук. Київ, 1997. 170 с.
8. Колісник О. В. Категорія ментальності та її прояви в українській культурі: культурологічний аспект: дис.... канд. філос. наук. Київ, 1997. 186 с.
9. Гордійчук О. О. Термінологічна проблематика поняття ментальності у соціально-філософському дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2019. № 2(86). С. 39–50. [https://doi.org/10.35433/philosophicalsciences.2\(86\).2019.39-50](https://doi.org/10.35433/philosophicalsciences.2(86).2019.39-50)
10. Донченко Л. Означення понять “національний характер” і “ментальність” у філософському та культурологічному дискурсах. *Актуальні проблеми духовності*. 2004. № 5. С. 153–163.
11. Охитва Х. Національна ментальність та ідентичність у музиці: дефініції та кореляція понять. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2021. № 38. С. 101–106. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v38i.475>
12. Благова Т. Хореографічна підготовка вчителя в системі педагогічної освіти: історико-педагогічний аспект. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6(2). С. 248–254. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6%282%29_37
13. Лебединська І. В. Ідентичність і культура. Досвід психологічної інтерпретації. Київ: Золоті ворота, 2012. 278 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711686/1/kniga_1_.pdf
14. Війна як виклик для моральних цінностей: круглий стіл / А. Єрмоленко та ін. *Філософська думка*. 2025. № 1. 7–65. <https://doi.org/10.15407/fd2025.01.007>
15. Кримський С. Б. Архетипи. *Енциклопедія Сучасної України*. Том 1. 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-44787> (дата звернення: 08.05.2026).
16. Searle J. R. *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 224 p. DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780195396171.001.0001>

17. Sloterdijk P. *You Must Change Your Life: On Anthropotechnics*. Cambridge: Polity Press, 2013. 512 p. URL: <https://www.psupress.org/books/titles/0-271-02228-0.html>
18. Mercier H., Sperber, D. *The Enigma of Reason*, Cambridge, MA and London, England: Harvard University Press, 2017. DOI: <https://doi.org/10.4159/9780674977860>
19. Haidt J. *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*. New York: Pantheon, 2012. 448 p. URL: <https://righteousmind.com/about-the-book/introductory-chapter/>

REFERENCES

1. Hordiichuk, O. (2019). Heneza katehorii mentalnosti v sotsialno filosofskomu dyskursi [Genesis of the category of mentality in socio-philosophical discourse]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofski nauky [Bulletin of Lviv University. Series: Philosophical Sciences]*, (23), 26–34. <http://dx.doi.org/10.30970/2078-6999-2019-23-4> [in Ukrainian].
2. Krymskyi, S. (2009). Kultura rozkryvaie vnutrishniu bezmezhnist liudyny [Culture reveals the inner infinity of a person]. *Kulturolohichna dumka [The Culturology Ideas]*, (1), 18–26. [in Ukrainian].
3. Donchenko, O. (1994). Kontseptsiiia sotsialnoi psykhyky suspilstva [The concept of the social psyche of society]. *Filosofska i sotsiolohichna dumka [Philosophical and sociological thought]*, (1–2), 118–157. [in Ukrainian].
4. Popovych, M. V. (2006). Problemy teorii mentalnosti [Problems of the theory of mentality]. Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].
5. Navrotskyi, V. (2006). Lohika sotsialnoi vzaiemodii: problemy i zadachi [Logic of social interaction: problems and tasks]. *Filosofski obrii [Philosophical Horizons]*, (16), 101–112. [in Ukrainian].
6. Bondarenko, O. V. (2007). Ukrainaska ekonomichna mentalnist: sotsialno-filosofskyi analiz [Ukrainian economic mentality: social-philosophical analysis] [Doctoral dissertation, Zaporizhzhia]. [in Ukrainian].
7. Buyashenko, V. V. (1997). Mentalnist yak paradyhma spivbuttia [Mentality as a paradigm of co-existence] [Candidate dissertation, Kyiv]. [in Ukrainian].
8. Kolisnyk, O. V. (1997). Katehoriia mentalnosti ta yii proiavy v ukrainskii kulturi: kultur-olohichni aspekt [The category of mentality and its manifestations in Ukrainian culture: cultural aspect] [Candidate dissertation, Kyiv]. [in Ukrainian].
9. Hordiichuk, O. O. (2019). Terminolohichna problematyka poniattia mentalnosti u sotsialno-filosofskomu dyskursi [Terminological problems of the concept of mentality in social-philosophical discourse]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka. Filosofski nauky [Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Philosophical Sciences]*, (2(86)), 39–50. DOI: [https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2\(86\).2019.39-50](https://doi.org/10.35433/PhilosophicalSciences.2(86).2019.39-50) [in Ukrainian].
10. Donchenko, L. (2004). Oznachennia poniat “natsionalnyi kharakter” i “mentalnist” u filosofskomu ta kulturolohichnomu dyskursakh [Definition of the concepts of “national character” and “mentality” in philosophical and cultural discourses]. *Aktualni problemy dukhovnosti [Actual problems of spirituality]*, (5), 153–163. [in Ukrainian].
11. Okhitva, Kh. (2021). Natsionalna mentalnist ta identychnist u muzytsi: definitsii ta koreliatsiia poniat [National mentality and identity in music: definitions and correlation of concepts]. *Ukrainska culture: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku [Ukrainian culture: past, present, ways of development]*, (38), 101–106. <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v38i.475> [in Ukrainian].
12. Blahova, T. (2012). Khoreohrafichna pidhotovka vchytelia v systemi pedahohichnoi osvity: istoryko-pedahohichni aspekt [Choreographic training of a teacher in the system of pedagogical education: historical and pedagogical aspect]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia [Problems of modern teacher training]*, (6(2)), 248–254. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2012_6%282%29__37 [in Ukrainian].
13. Lebedynska, I. V. (2012). Identychnist i kultura. Dosvid psykholohichnoi interpretatsii [Identity and culture. Experience of psychological interpretation]. Kyiv: Zoloti vorota. https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711686/1/kniga_1_.pdf [in Ukrainian].
14. Yermolenko, A., et al. (2025). Viina yak vyklyk dlia moralnykh tsinnosti: kruhlyi stil [War as a challenge for moral values: round table]. *Filosofska dumka [Philosophical Thought]*, (1), 7–65. <https://doi.org/10.15407/fd2025.01.007> [in Ukrainian].
15. Krymskyi, S. B. (2001). Arkhetypy [Archetypes]. In *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of Modern Ukraine]* (Vol. 1). <https://esu.com.ua/article-44787> [in Ukrainian].
16. Searle, J. R. (2010). *Making the Social World: The Structure of Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:osobl/9780195396171.001.0001>

17. Sloterdijk, P. (2013). *You Must Change Your Life: On Anthropotechnics*. Cambridge: Polity Press. <https://www.psupress.org/books/titles/0-271-02228-0.html>
18. Mercier, H., & Sperber, D. (2017). *The Enigma of Reason*. Cambridge, MA and London, England: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674977860>
19. Haidt, J. (2012). *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*. New York: Pantheon. <https://righteousmind.com/about-the-book/introductory-chapter/>

Arsentieva Halyna Oleksandrivna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy
National University “Zaporizhzhia Polytechnic”
64, Universytetska str., Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5444-4414

THE CONCEPT OF “MENTALITY” IN CONTEMPORARY PHILOSOPHICAL DISCOURSE

Relevance of the issue. *This study is motivated by the long-standing tradition of using the terms “mentality” and “mindset” synonymously in the humanities. At the present stage, such terminological indistinctness is becoming increasingly problematic, creating obstacles to a deep analysis of the mechanisms of social development. The study of mentality in a socio-philosophical context is critically important for understanding the nature of contemporary conflicts and for finding ways to harmonize social relations.*

Research Objective: *Taking into account the transformation of the discourse of mentality from the 20th to the 21st century, deepen the substantive analysis of the category of “mentality” in modern socio-philosophical discourse and introduce a clear terminological distinction between the concepts of “mentality” and “mindset.”*

Research Methods. *This study employs comparative analysis to contrast philosophical approaches to the definition of key categories, a systemic approach to describe the structure of mentality, and a historical-philosophical reconstruction of the process by which the conceptual framework was developed.*

Research Findings. *The author argues that mentality is a cognitive and sensory framework for understanding reality, characteristic of an individual or a social group. It is defined as a dynamic, syncretic unity in which value orientations serve as the shaping dominant force in the perception of the world. Mentality is a unity that, by its very nature, is a syncretic combination, a complex manifestation of self-sufficient and perhaps even incompatible—outside this unity—models of thought and views, in which the life meanings (values) of either an individual or an entire social group constitute the shaping dominant of their sense of the world, perception of the world, and understanding of the world.*

It has been established that, unlike mindset, mentality is more adaptable to change and encompasses the dynamic aspects of individual and collective experience, whereas mentality retains a relatively stable form. It has been demonstrated that mentality emerges as an active factor in the transformation of society, capable of both stimulating and hindering social development. Within the scope of this study, key archetypes of Ukrainian mentality have been identified—existential constants shaped by the specific historical, geographical, and cultural conditions of the nation’s existence.

Key words: *mentality, mentalité, spirituality, culture, self.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026